

JOBBÁGY ISTVÁN*

Szlovákia gazdaságtörténete új szemszögből

Horbulák Zsolt: *Regionálne hospodárske dejiny Slovenska*, [Szlovákia regionális gazdaságtörténete]
Trenčín: Trenčianska Univerzita Alexandra Dubčeka, 2018. 150 oldal

2018-ban látott napvilágot Szlovákia regionális gazdaságtörténetét összefoglaló munka. A kiadvány érdekessége már a címében rejlik, mivel Szlovákia gazdaságtörténetét új, eddig nem használt módszertannal, helyi szemszögből kívánta feldolgozni.

A könyv elején a szerző különféle szempontokat sorol fel, miként lehet Szlovákiát regionalizálni. Az egyik legkézenfekvőbb nézőpont a közigazgatási, ezért a könyvben megtalálható a Magyar Királyság vármegyéinek térképe azon pedig kijelölve Szlovákia mai határai. A szerző emellett közigazgatás kialakulásáról és fejlődéséről is ír, megemlítve, hogy a török időkben az Oszmán Birodalom közigazgatása átnyúlt szlovák területre is. További érdekes felosztási lehetőség a szlovák nyelvjárások eloszlása. Horbulák Zsolt szlovák forrásból átvett térképpel bizonyítja, hogy a 20. századra kialakult szlovák nyelvjárások határai jelentős mértékben egybeesnek a régi magyar vármegyék határaival.

Gazdaságtörténetről lévén szó arról is képet kapunk, hol milyen érceket és ásványokat bányásznak. Az ország mezőgazdasági területe a talajviszonyok, a tengerszint feletti magasság, a csapadék-mennyiség, az átlagos hőmérséklet valamint a legnagyobb területen termesztett növények, illetve a föld mezőgazdasági hasznosít-

---

* A szerző történész, a komáromi Selye János Egyetem adjunktusa, jobbagy@uj.s.sk

hatósága szempontjából öt vidékre osztható fel. Egy másik megközelítés a turisztikai régiók alapján történő regionalizálás. Szlovákia területének 85%-ra kiterjedő felosztás alapján a szakemberek 24 turisztikai régiót határoztak meg. Meglepő, hogy Szlovákia 1996-ban végrehajtott jelentős területi átrendezésekor az előbbi felosztásokból szinte semmilyen szempontot sem vettek figyelembe.

A második fejezetből megtudjuk, hogy a középkor, illetve újkor egyes időszakaiban a mai Szlovákia mely települései voltak gazdaságilag a legfontosabbak, ott milyen ipari műhelyek (céhek) voltak. Hasonló módon megismerjük a bányászatot és a mezőgazdaságot is. A középkor legjelentősebb városai közé tartozott Kassa, Bártfa, Eperjes, Késmárk, Igló, Lőcse, Körmöcbánya, Besztercebánya, Selmecebánya, Nagyszombat és Pozsony. A gazdasági prosperitás legfontosabb tényezői ekkor a céhek száma és a távolsági kereskedelemben való részvétel, illetve nemesfémek bányászata volt. A középkori városi előjogokat Pozsony 1291-es kiváltságai bemutatásának példáján mutatja meg. Hasonló módon ismerjük meg a kései középkort és a koraujkort is. Horbulák Zsolt minden korszakban felsorolja a legfontosabb településeket, továbbá bemutatja, melyik vidékre volt jellemző egy jelentős termény (búza, dohány, hüvelyesek stb.) termesztése. Az Osztrák-Magyar Monarchia idejéből mindezt kiegészít a legnagyobb vállalatok megnevezésével.

Akárcsak korábban, Csehszlovákia 1918-as megalakulása utáni időszakból is ismételtelen csak a mai Szlovákia területének gazdaságáról kapunk áttekintést. Ez volt az a korszak, amikor a régió iparának térszerkezete jelentősen megváltozott, a Budapest felé irányuló koncentrációt nyugati, északnyugati irányú vonzás váltott fel. Az ipartelepítésbe az amúgy liberális csehszlovák állam is beleszólt. A déli határ mentén bizonyos stratégiai ágazatokat, mint a fegyver- és lőszergyártást, nem lehetett telepíteni. Ettől az időtől kezdve vált perifériává a sok évszázadon át gazdasági központnak számító gömöri bányavidék, és ipari központtá a Vág völgy középső része, amely aránylag távol volt a déli határtól, ellenben közel a cseh területekhez. A fejezetből megtudjuk, hogy az 1930 években az ipar egyes ágazati az ország mely részébe koncentráltak, továbbá melyek voltak a legnagyobb vállalatok.

A szerző külön fejezetet szentel a második világháború idején létezett Szlovák Köztársaságnak, amely általános megnevezése már a korban is és azóta is mind a közbeszédben mind pedig a szakirodalomban a „szlovák állam” volt. Most megtudjuk, hogy a lecsökkent kiterjedésű országban a gazdaság súlypontja hová koncentrálódott.

A könyv döntő része a 20. század második felének eseményeivel foglalkozik. Horbulák Zsolt két hosszú fejezetben ismerteti Szlovákia 1945 utáni gazdaságtörténetét. Az időbeli határvonalat az 1960-as esztendő adja, amikorra befejeződött a szocializmus alapjainak a lerakása, és az ország nevébe is belekerült a szocialista jelző, valamint jelentős közigazgatási reformra került sor. Ezekben a fejezetekben egyszerre mutatja be az egyes közigazgatási egységek – 1948 és 1960 között a kerületek, 1960 és 1990 között a járások – gazdaságát, illetve ismereti az adott korszak ipari és mezőgazdasági központjainak a jellemzőit, legfontosabb mutatóit. Az 1980-as években Szlovákiában a következő ipari központok: pozsonyi, erdőhádi, alsó-vágvölgyi, közép-vágvölgyi, felső-vágvölgyi, felső-nyitravölgyi, alsó-nyitravölgyi, alsó-garamvölgyi, közép-garamvölgyi, felső-garamvölgyi, losonci, gömöri, szepesi, sárosi, kassai, nagymihályi és homonnai. A szakirodalom alapján hozzátesszi, hogy ezen központok között jelentős különbségek voltak, és hogy az ipar 40%-a az ország nyugati részében koncentrálódott. A korszak gazdaságpolitikájának további jellemzője a központosítás volt. Érdekes megismerni, hogy trösztöknek az egyes üzemei az ország mely településein találhatóak. Ezen felül külön is olvashatunk a szocializmus időszakban már markánsan jelen levő környezetszennyezési problémákról.

A könyv zárófejezete az önálló Szlovákia régióival foglalkozik a regionalitás aspektusát figyelembe véve egyrészt az ipari központok, másrészt a közigazgatási egységek gazdasági erejének alapján (8 kerület), amelyek szerepe az európai unióban (NUTS2 és NUTS3 régiók) már egyre nagyobb, mivel nem csak közigazgatási, hanem statisztikai egységek is. A hagyományos mutatók mellett – ipar, mezőgazdaság – megjelenik a külföldi tőke és legnagyobb vállalatok telephelyei megválasztásának a regionális elemzése is.

A kiadvány mellékleteket is hoz. Ezek az 1959-es esztendő válogatott kerületi szintű gazdasági mutatóinak az ismertetése, illetve

az 1968-as, az 1981-es évek járási kiemelt gazdasági indexszámainak a bemutatása.

A könyv mintegy 1200 év gazdaságtörténetét tekinti át a Nagymorva Birodalom (833-894) időszakától kezdve egészen a 2000-es évek kezdetéig. Mindezt gyakorlatilag 95 oldalon. A többi részt a bevezető, a szakirodalom és a mellékletek teszik ki. Mindebből az is következik, hogy az egyes fejezetek általában néhány oldal hosszúságúak. A kiadvány elsődleges célja egy tanulmányi segédeszköz elkészítése volt szlovákiai regionális tanulmányokat és államigazgatást szakon tanuló egyetemi hallgatóknak, tehát főleg olyan fiatal olvasók számára, akik nem rendelkeznek mélyebb történelmi ismeretekkel. Valószínűleg ennek tudható be, hogy a könyv írója a középkort és a koraujkort arányait tekintve röviden tárgyalja, a súlypont a 20. századon, kiemelten a második világháború utáni történéseken van, továbbá a jelenben hivatalosan használt településneveket ír, sohasem a korban ismert megnevezéseket. A szerző lábjegyzetekben magyarázza meg a történelmi fogalmakat, mutatja be a múltbeli személyiségeket. Ebből az is következik, hogy a munka a téma után érdeklődő laikus olvasók számára is érdekes lehet. Talán terjedelmi okokkal magyarázható, hogy kevés teret kap az elemzés, több benne a leírás. Keveset tudunk meg a regionális különbségek változásáról. Igaz, több százéves számsorok természetesen nem állnak rendelkezésre. Ilyen jellegű elemzésre a 20. századtól van lehetőség.

Ellentétben a korábbi felfogással, miszerint a történelmi Magyarország a „népek börtöne”, a kortárs szlovák történészek elismerik, hogy a régió gazdaságilag fejlődött. „Az 1867 és az 1918 közötti fél évszázad Magyarország szempontjából sikeres volt. [...] Például 1881 és 1914 között Szlovákiába 25,7 M aranykora érkezett. 1850 és 1867 között a szlovákiai ércbányászat megháromszorozódott. Az 1852-ben alapított Rimamurányi Vasmű az ágazatban az ország legfontosabb vállalta lett. Szlovákia a vasútépítés úttörője volt.”

1918 után a központi gazdaságpolitika inkább az ország egységesítésére irányult, és kevésbé figyeltek oda a szlovákiai specifikumokra, ez 1945 után megváltozott. Ekkor vált prioritássá Szlovákia gazdasági felzárkóztatása, ezután indult meg a célzott ipartelepítés, amelynek legemblematikusabb eredménye a kassai vasmű volt. A rendszerváltozás után alapvetően egy Pozsony

központúságot látunk, bizonyos régiók – Gömör, Északkelet-Szlovákia – leszakadását.

A könyv talán legfontosabb erénye a megléte, az, hogy Szlovákia gazdaságtörténetét regionális aspektusból írja le. Nem az egész ország, ha úgy tetszik a „Felvidék” gazdaságáról ír, nem máshol elérhető aggregált adatokat ismerünk meg, hanem egy-egy régióra, alrégióra vagy akár egy településre vonatkozó információkat. Talán ebből is következik az a tény, hogy kevés országos összefüggés található benne, így azt sem elemzi, hogy a történeti Felvidék milyen szerepet játszott Magyarország gazdaságában. A „szlovák” nézőpontot az is mutatja, hogy csupán egy magyar nyelvű forrásirodalmat ad meg.

A szlovák nyelven írt munka tartalmi szempontból is egy „szlovák” könyv. A Felvidék gazdaságtörténetét úgy mutatja be, ahogy azt a modern szlovák történetírás teszi, aránylag kevés utalást tesz arra, hogy a régió valaha a magyar állam része volt. Mindebből az is következik, hogy Dél-Szlovákiával mint sajátos régióval nem foglalkozik. Az azonban tény, hogy ez a vidéket semmilyen szlovák szakirodalom sem tartja önállóan, és azon kívül, hogy jelentős részben magyarok lakják, más közös összetartó jellemzője, értve ezalatt a gazdaságát, nincsen.

A kiadvány megszületésének az indokához talán közelebb visz, ha pár szót mondunk a szerzőjéről. Horbulák Zsolt magyartörténelmet majd közgazdaságtudományt végzett, és közben ledoktorált történelemtudományból, mindezt Pozsonyban, Szlovákiában, néhány éve pedig Győrben doktorátust szerzett regionális tudományokból.

Tekintettel arra, hogy a könyv egy teljesen új szempont szerint íródott, ezért nehéz korábbi kiadványokhoz mérni. Leginkább gazdaságföldrajzi munkákhoz hasonlítható, azzal a különbséggel, hogy azok gyakran egy történelmi időszakra fókuszálnak. Összevethető még történeti földrajzi írásokkal is, ellenben azokban a gazdaságnak kevés szerep jut. Ismereteink szerint hasonló magyarországi vagy magyar nyelvű, de akár szlovák kiadvány még nem látott napvilágot. Bizonyos szempontból talán Mezei István *Városok Szlovákiában és a magyar határ mentén* c. könyvéhez mérhető az ismertett munká, mivel témából adódóan ebben is nagy szerepet játszik a regionalitás, illetve Mezei is történeti távlatból, négy évszázados kitekintéssel tárgyalja a felvidéki városok

történetét, valamint társadalomszervező szerepét. Ebből viszont az következik, hogy a mezőgazdasággal, a vidékkel Mezei nem foglalkozik. Horbulák Zsolt munkája tehát egy sajátos, mondhatni egyéni perspektívájú könyv.